

Коме је потребан уметнички пролетаријат?

У недавном интервјуу “Борби” рекао сам и ово: “Никад и нигде није се јавно исказао став наше тзв. елите, да нам већ одавно нису потребни толики факултети и толики студенти. Ако се дигао неки глас у том погледу, дигао се само зато, да се повећа број студената који су на тзв. самосталном финансирању, како би факултети добили више пара, па, дакле, могућност да подигну своје плате! У последње време, у истом смеру и са истим циљем, студенти се бесомучно обарају на испитима, како би преко такси за испите, факултети опет дошли до неког екстрапрофита! Има читав низ бранши за које не би требало, већ одавно, вршити упис из године у годину. Једном речи, образовна политика би морала бити у функцији државе и њених потреба у свим струкама, што би морало бити прва брига министра просвете! Врага!

Објављен је аутентичан податак да је тај алкохоличарски реконвалесцент, направио уговор за хонорарног професора на Факултету политичких наука, и да, мада не држи часове, нити врши испите, прима редовно ”своју” месечну плату! А шта да се каже за хиперпродукцију дипломираних уметника! Мало их је што излазе у буљуцима са тзв. факултета уметности, већ се отварају и приватне уметничке академије, у Београду – три! И нико да узме у заштиту родитеље, нико да им каже да не чине злочин са својом децом! Ми смо мала и сиромашна земља, нама нису потребни толики уметници, чак и да су сви екстра талентовани! Али, ко да им то каже! Зар један глумчић – за кога и његово рођено глумачко Удружење, тражи да буде смењен – може да сагледа потребе Министарства за културу!” Могло би се рећи да је тиме и све речено, јер ако је ико крив за стварање уметничког пролетаријата, то су без сумње ова два министарства, која иако нису формално обједињена, суштински јесу, и морали би у реченом смислу деловати. Но, треба бити поштен, проблем није настао за време њиховог мандата, он је наслеђен. Додуше, ми смо и онда, на исту тему писали и говорили, али без икаквог успеха, јер као што се види, постојећи проблем се шири и узима неразумне размере.

Не може се све препустити “тржишту”, као што је то на Западу случај. Не може се очекивати да ће једна стихијска законитост, која се коначно своди на шему: понуде и потражње, регулисати питање школства, тј. његове исплативости. Чак и кад би се то смело очекивати, потребно је време да би се ти “природни” и свеважећи процеси капиталистичког друштва, устоличили и да би почели да делују и код нас. Коначно, ми смо као земља били једном капиталистичка, кад су сви закони и регулативи тог и таквог “система”, деловали веома ригорозно, па смо и тада имали политику изграђивања кадрова, и то не ма какву, већ управо са становишта једне мале земље, са скромним моћима, па самим тим, и са скромним потребама. На пример, када је Петар Стојановић, постао директор музичке школе “Станковић”, која је била приватна школа, он је – иако је дошао из великог белог света, као врло цењени композитор и виолиниста – нашао за сходно да путем јавног огласа, позове родитеље, да уписују своју децу на дефицитарне инструменте, као што су обоа и хорна, да не троше узалудно паре, јер гудача има већ довољно, и да нису, у догледно време, толико потребни! Коме би данас тако нешто или слично пало напамет! Школе, чак и државне, а камоли приватне, изродиле су се у самосталне заводе, и без обзира на државне потребе, школују кадрове за тзв. бели свет, јер ми смо “отворено друштво”, немамо право никоме да ускраћујемо његова приватна и људска права! Додуше, постоје квоте за упис, али оне су одређене према количини новца за поједине факултете, а не и никако према потребама за профилима одређених стручњака. Међутим, ми нисмо тако наивни да бисмо тим и сличним одговорима и причама о тзв. отвореном друштву, насели.

Све је то једна груба и неотесана приватизација на бази личних интереса, што из темеља

потресају нашу уметност и културу, која се већ одавно налази на беспућу, без икаквог идејног и националног ослоња и усмерења. Ако изузмемо чисто сликарски смер, који је сам себи довољан да би створио и “продао” своју уметност, ма где и ма коме, све остале уметности су зависне и узајамне, подложне колективном раду и чину да би се створиле, пласирале и продале, и као такве упућене су скоро искључиво на нашу средину. О појединач ним излетима и њиховим другач ијим искуствима овде није реч. У галопирајућој и безглавој приватизацији свега и свачега, са једном потпуном и изразито лакомисленом неодговорношћу, садашња власт распродала би и целу уметничку “сферу”, само ако се то може, јер она нема други и далекосежнији циљ, сем да преживи и да се одржи на површини... па и тада би се постављало питање потребног броја школованих уметничких кадрова, ако школа, као установа, има неких моралних принципа и скрупула, и ако, коначно, жели да се докаже преко својих свршених ученика. Као потреба и као неопходна реалност.

У општој “вожњи”, која има само један задатак да се некако преживи, ова незаобилазна претпоставка као што је “потреба и неопходна реалност”, у данашњој Србији, нити је незаобилазна, нити је претпоставка! Јер, перспектива је и као појам и као стварност, одбачена као непотребно оптерећење. Коначно, “ми идемо у Европу, друга нам перспектива и није потребна”. Какав сулуди злочин! Ипак, најгора ситуација је у позориш ној одн. филмској и музикој уметности. Држава не само да нема пара, већ није у стању да ту област и законски дефинише, јер се боји обавеза као оснивач, а опет, с друге стране, нема још храбрости да се тога “ленгера” одрекне, одн. да их укине. Очигледно није само реч о уговорном односу запослених уметника, којим ће се уметничке куће решити тзв. баласта, већ и плаћања оних који у тим кућама остану! Уз то, закон би морао да каже које су обавезе тих уметничких кућа, а да би они те обавезе извршавали и извршили, потребне су, такође, паре... Према томе, ништа од закона, јер без њих се одржава статус кво, који нити обавезује државу, нити саме уметничке куће. Дакле, идила или агонија. У таквом стању ствари, а оно је сигурно још горе у детаљима... на пример, ако Народно позориште успе да нађе спонзоре, оно је дужно да 40% од тог што од њих намакне, уплати држави у виду пореза, па тако испада, уместо да га држава издржава, она га – пљачка!, што је сигурно апсолутни уникум у светским размерама... поставља се збиља питање морала самих уметничких школа, тј, зашто и за кога школују кадрове у толиком обиму и обиљу, кад они немају ни минимум шансе да свој таленат и своју наобразбу испоље.

Ја, наравно, нећу да улазим у структуру те наобразбе, јер кад бих то учинио, врло брзо би се видело, да школа по својој потреби измишља предмете, чак тако и толико, да то постаје једна непрегленда “лепеза”... на Факултету музичке уметности има одсека и са по испита током студија, или два иста одсека, у Београду и Новом Саду, једни имају дипломски испит, а други га немају... тек, у том погледу, наши уметнички факултети све више личе на правне факултете, стварајући неке уметнике општег типа, уместо да их усмере, као што је у целом свету, на професију, на рад, на хлеб од ког ће живети. Присуствовао сам пријемном испиту на Драмском факултету за глумце, и запањено сам се да је обавезна тачка – имитирање, коју сви кандидати претворе у опонашање разних рок поп, турбо фолк итд. звезда и звездица... Бламаж! Потпуни и бесрамни! Замислите, најпре говоре “Бити ил не бити” одн. “Ја сам галеб...” а онда почну бесомучно да скачу и урлају, да би показали ширину свог дијапазона, професорима, од којих грдна већина никад није изашла на сцену! Језиво! Кажем, не треба залазити у “детале”, јер би ме то довело до тога да им отворено кажем да нису дорасли да праве програме школовања, мада сам то, једном, покушао да кажем једном нашем уваженом клавиристу, иначе професору Музичке академије, на што је он скочио на мене, са “аргументом”: шта ја то хоћу, кад сви наши свршени студенти, к’о од шале полажу пријемне на страним музичким академијама! Фантазија! Уместо да им нашу диплому нострификују и изједначе је са њиховом, наши студенти се наново уписују на њихове академије!

С којим правом се обезвређује наше школство! У име чега? Или, гледао сам низ драмских представа, и годишњих и дипломских, и не само да нисам видео разлику међу њима, већ су све личиле једна на другу, у ачењу и свакојаком претеривању. Оно што се некад звало “шмира”, данас је постало укус, стил, правило. Хоће ли Слободан Турлаков некад ти млади глумци обући костим, хоће ли ући у салон, хоће ли научити да говоре мисли, са свим обртима од трагичног, узвишеног, патетичног, до комичног и гротескног. А да не говорим о народним комадима. Опет и опет понављам, нећу да улазим у детаље, већ да упутим пажњу на бесмисао толиког школовања младих уметника, који чак и кад би сви били екстра, екстра талентовани, немају шансу да се исказају, да ступе у професију, и да дођу до могућности егзистенције.

Ми не памтимо случајеве – који би чак морали бити законска обавеза – да су управници позоришта дошли на дипломску представу академије, са понудама за ангажмане, са тачно одређеним репертоаром, који може за младог глумца бити стимулативан и атрактиван у његовом стасавању. Исто тако не памтимо да је било који директор опере, филхармоније, симфонијског оркестра или концертне агенције дошао на дипломски испит било ког инструменталисте или соло певача, са одређеним и одговарајућим понудама за професионални ангажман. Не. Музика је само код нас претворена у бесплатну активност, крајње понижавајућу, јер сем бесплатно извођеног програма, извођач је, сиромаш, дужан и да нађе спонзоре, чиме би покрио трошкове сопственог бесплатног наступа. А у те трошкове, спадају и плате свих чиновника у том дирекцијама, који никакве везе са уметношћу немају, нити пак са промовисањем тог једног уметника. То су трагичне ствари, сем што су срамотне. И то траје већ годинама! Ако се узме у обзир, да сви ти музички таленти, без обзира да ли су у државним или приватним академијама, морају додатно да плаћају својим професорима, да би им држали часове, за које су ови иначе плаћени, онда се види колико су ти млади људи пљачкани и оробљени само зато што им је некада неко рекао да су талентовани!

А шта тек да кажемо за пријемне испите на тим академијама, који су проходни само за оне који су у “претходном поступку” имали припремне часове код својих будућих професора, наравно платежне... или за, често и вишегодишње припреме кандидата за пријем на драмске академије, и оне платеж не, дакако... онда се мора рећи, да је уметничка педагогија данас један од најуноснијих занимања, далеко више него што је некад била математичка. Пре неки дан био сам у Руском дому на концерту Академије лепих уметности, са солистима, камерним ансамблима и оркестром. И кад сам избројао све њих и помножио са годишњом школарином коју ти несрећници дају тој Академији, испало је да сам слушао концерт који је тежак преко 200 хиљада марака! И питао сам се, да ли је неко од тих младих уметника, метнуо прст на чело и казао самом себи: Еј, бре, чак ни та мала сала није била пуна, и оно што је дошло, свак је дошао из рођачких или пријатељских обавеза, и сви су ушли бесплатно! А колико би их тек било да су наплаћивали узлазнице, и кад не бисмо сви заједно свирали и певали, већ свако од нас – појединач но...! А посебно је питање, што су сви они који су свирали и певали, за професоре имали оне, који су их претходно оборили на пријемном испиту у државној Академији! Који је то морал, који је то образ! Тих професора, наравно! Међу студентима чуо сам једну бриљантну виолинисткињу, која је сигурно боља од две трећине студената на државној академији! Зашто, који је разлог? Како јој је то објаснио њен професор, Дејан Михаиловић? А то би требало да га пита и нови декан Факултета музичке уметности, Милан Михаиловић. Како то да један такав таленат није на нашој, државној, академији? А како да га пита, кад је он сместа чим је изабран отпутовао са продеканом у Шведску! Гледа он човек своја посла, која је и до сада гледао! И не само он! Недавно је директор Опере изјавио, да њега аудиције не интересују. Али, пардон, како се онда примају, одн. како уопште могу нови солисти да запевају?

Некада је Иван Брезовш ек завео сваког 16. у месецу аудиције за нове гласове, као да је био

докон, а био је и он директор и уз то дириговао у једној недељи више представа, но садашњи директор у једном месецу! И то још каквих дела! Одиста, на Факултету музичке уметности, има преко 40 студената соло певања, на седам средњих школа још бар дупло толико, а и у приватној Академији има сигурно још двадесетак. У самој Опери има на платном списку преко тридесет певача. Кад се зна да Опера има три, четири највише шест представа месечно, и да ради девет месеци у години, јасно је да нема “посла” ни за оне који су у редовном ангажману, а камо ли за оне који се као припремају “за исти”. А да не говоримо о томе, чему у Опери толики певачи, хор, оркестар... за тако мали број представа? И зашто, уопште, Опера има толико мали репертоар? Општи одговор: нема пара за опрему нових представа. У реду, али и богатије куће по свету, дају концертна извођења опера. Зашто се и код нас то не ради? И каква је то могућа професионална певачка кондиција, кад се пева једном у два три месеца? Нема збора, настави ли се овако, Опера иде ка свом гашењу, јер чак и у бољим финансијским условима, она ће остати без способних кадрова. Коначно, зашто Опера не спрема камерна дела за “Рашу Плаовића”? То не само да би упослило ансамбл који седи, већ би се и младим пружио прилика да се исказу и покажу. Има таквих питања, колико год хоћете. И не само Опери, већ и Филхармонији, која је заборавила да је београдска, и у погледу извођача и у погледу дела која изводи!

Где ће наш извођачки кадар да стаса и с ким? Крај толиких инструменталиста, ми у Београду немамо ни једно име ранга Рите Кинке, Јасминке Станчул или Кемала Гекића! Значи ли то, да ми Срби нисмо способни за музику или нешто друго? Ко ствара уметнике од имена? Ко је задужен да их ствара? Уосталом, није реч само о солистима. Реч је и о оркестрима, који су постали изразито женски, што и звучно и изражајно унапред условљава и сам ранг оркестра. Та женска мода наше музике, добија веома алармантне размере, кад се зна да су далека већина студената на диригентском одсеку – девојке, уз то ни једна од њих и са клавиром у прстима на професионалном нивоу. Које су то перспективе, и за њих и за музику, уопште! Дириговање није махање! Ако се, пак, вратимо на могућност исказивања солиста, ту првенство с чашћу припада оркестру “Бинички”, са којим су сви наши млађи инструменталисти засвирали и певачи пропевали. Али и он проређује своју активност, нема свој комплетан оркестар и сад ће, изгледа, сами извођачи морати да плаћају допуну оркестра... другим речима, мораће да плаћају ако мисле да наступају.... Радио оркестар се много не исказује, изводи неке силне Реквијеме, чак и непознате или напуштене... а и сам нема места у програмској шеми Радија... Већ о Југоконцерту да не говоримо, уосталом, као ни о Коларцу, ту је већ одавно пракса да се плаћа да би се наступало, уместо да је, као и у свим редовним земљама, обрнуто. Није боља, ни перспективнија ситуација ни на дрмским сценама. Кад ће Југословенско драмско прорадити то сам Бог зна.

Мала сцена “Бојан Ступица” није толико мала колико се чини, некадашњи Мањеж, кад је прорадио на Божић 1920, није био много већи, а у њему су се давале и опере! Још како! Уместо, кад су подметнули пожар у старој згради, и за коју су рекли да ће да је поправе, а потом је поруш или до нуле... да нађу решења за упослење ансамбла, на пример у Дому Синдиката, у “Ђури Салају”, где су годинама радили, па и у Земуну... они су једноставно упутили своје чланове на тезге, што је, уосталом, била карактеристика Југословенског драмског од малих његових ногу, а што је одговарало старијим и познатим, али не и младим глумцима који су укочени у развоју, играјући све и свашта, да би се одржали и преживели. Са становишта броја театарара Београд и није тако сиромашан, колико га чине сама остварења, која су сва од реда упућена ка једном пародијском, исмевачком и изругивачком жанру, ма шта иначе било на репертоару За велику драму, класичну и савременију, наше театарске управе немају слуха, чиме је знатно сужен и ограничен глумачки занат, ако се тако може рећи, а то никад није водило добру, па неће ни овог пута.

Камо среће да се Београдско драмско окренуло београдској драмској и комедијској класици, и у

оквиру ње ка савременијим делима, па и актуелним, како би се поспешио грађански менатлитет његов и његове публике! Или, пак, да је Атеље 212 неговао високу светску авангарду, онолико достојанствено и мисаоно, колико је она то сама хтела и претпостављала, него што се претворио у битефовски интерегнум.... или да је Звездара остала политички театар... Тако бисмо добили једну ширу лепезу и глумачких хтења и остварења, уместо што се Београд крај толиких потенцијалних глумачких индивидуалности, свео на Петра Краља и Предрага Ејдуса, који више немају ни физичких снага да понесу и изнесу толике силне награде којима их обасипају са свих страна.

А ни један од њих није ни Хамлет, ни Краљ Лир, ни Отело, ни Јаго, ни Ричард III... ни Несрећковић, ни Сирано, ни Тартиф, ни Отац... ни Агатон, ни Јеротије, ни Спасоје, ни Станоје Главаш, ни Пера Сегединац... дакле, све они за којима наша драмска сцена судбински вапи... евентуално Шајлок, одн. Дворска луда... Срећковић одн. Шмага, Арган одн. Диафоарус, Вуле Пупавац одн. Јеврем.... а ни то, на жалост, не играју. Куд млади глумац да се запути? Којим узорима да се окрене, тражећи своју индивидуалност! А кад се само помисли, кога и шта су све испред себе имали Мата Милошевић, Раша Плаовић, Милан Ајваз, Миливоје Живановић, Владета Драгутиновић... а имали смо тада само једно позориште! А данас бар – седам! Како из тог беспућа са толиком количином уметничког пролетаријата, који се непрестано множи и увећава?

То је питање али – чије?